

bron: Unsplash (Gabiella Clare Marino)

Machines en slavernij.

Of hoe we artificiële intelligentie kunnen onderwerpen

Artificiële intelligentie (AI) ontwikkelt zich met een rotvaart. Ze overspoelt de beroepswereld door taken over te nemen waarvan iedereen dacht dat enkel het menselijke brein ze aankon. Bovendien bedreigt ze de werkgelegenheid in beroepen waarvan gedacht werd dat ze van de automatisering¹ gespaard zouden blijven. Maar in plaats van moord en brand te schreeuwen, mogen we niet vergeten dat AI past in de lange geschiedenis van de hominisatie². Met de opkomst van machines en computers stonden arbeiders en werknemers eerder al voor dezelfde vragen die AI nu oproept voor kunstenaars, juristen of psychiaters. Vragen die aanzetten tot een herziening van onze modellen. Niet alleen op het vlak van de democratisering van technologische keuzes, maar ook qua werk en de vergoeding ervan. In deze analyse stellen we dat een vooruitstrevend, bevrijdend antwoord mogelijk blijft, ook al staan we voor moeilijke tijden.

1 Automatisering is een manier om procédés of systemen te organiseren die een reeks handelingen automatisch maken.

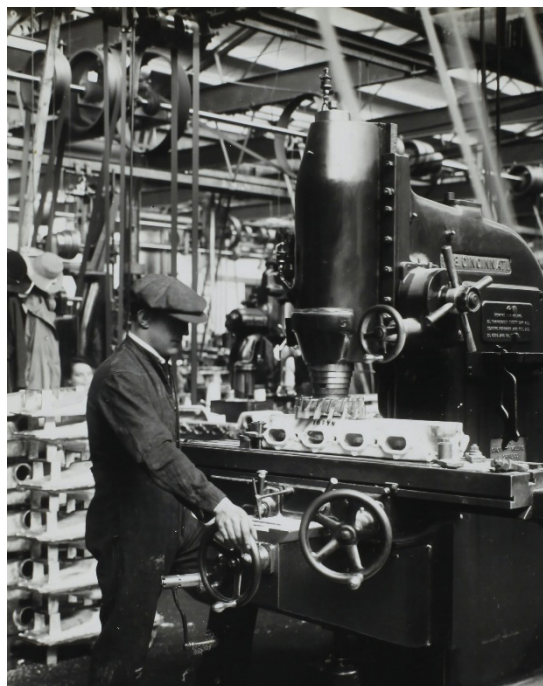
2 Hominisatie – ook wel antropogenese genoemd – is de evolutionaire ontwikkeling van de kenmerken die de menselijke soort *Homo sapiens* onderscheiden van alle andere primaten.

EEN VIERDE INDUSTRIËLE REVOLUTIE?

De Amerikaanse essayist Jeremy Rifkin onderscheidt drie industriële of technologische revoluties³. Door de eerste in de 17e eeuw, met stoommachines en steenkool, werd het werk van mijnwerkers, landbouwers of voermannen verlicht en vervolgens beperkt. De primaire sector – en dus de ontginning van grondstoffen en energie die nodig zijn voor de economie – werd gedecimeerd. Er ontstonden nieuwe behoeften, beroepen en jobs in de secundaire economische sector, waar die grondstoffen omgezet worden in infrastructuur en gebruiksgoederen.

Bij de tweede industriële revolutie aan het einde van de 19e eeuw, en meer bepaald de opkomst van elektriciteit en petroleum, maakten machines het werk lichter en zorgden ze vervolgens voor minder werk voor arbeiders in de ijzer- en staalindustrie, de chemische en de automobielsector. Er ontstonden nieuwe pistes in de tertiaire sector van de diensten en de kennis-, communicatie- en relatieberoepen. Sinds de jaren 1980 ondervinden die laatste dan weer moeilijkheden door de derde industriële revolutie en de opkomst van informatica en automatisering. Op hun beurt hebben computers het werk verlicht en beperkt voor secretariaatsmedewerkers, ambtenaren, kassabedienden, reisbureaus en de meeste

diensten. Klanten of gebruikers konden immers veel zelf doen.

bron: Unsplash [Museums Victoria](#)

³ Jeremy Rifkin, *The End of Work*, 1995, pp. 93-95. Als economisch en wetenschappelijk visionair heeft Rifkin tal van politiek verantwoordelijken en instanties geadviseerd, meer bepaald de Europese Commissie en het Europese voorzitterschap, de stad San Antonio (Texas), de provincie Utrecht en zelfs Greenpeace. Hij is zeer optimistisch over de evolutie van de samenleving naar gratis goederen en de verdwijning van werk dankzij technologie, en maakt zich weinig zorgen over machtsverhoudingen en de klassenstrijd.

Met zelflerende machines, cybernetica⁴, het internet der dingen, *augmented reality* en de nano- en biotechnologie staan we volgens Klaus Schwab voor een vierde industriële revolutie, die gekenmerkt is door de samensmelting van de fysieke, digitale en biologische wereld⁵.

In die laatste revolutie wordt menselijke arbeid vervangen door digitale kracht. Dat heeft gevolgen voor activiteiten en vaardigheden die tot nu toe als louter menselijk en ontoegankelijk voor machines werden beschouwd. De impact belooft enorm te zijn in domeinen als de geneeskunde, het politiewezen of het gerecht, met de nodige ethische en politieke vragen van dien. Ook de creatieve beroepen worden niet gespaard.

Sommige zijn zelfs al met uitsterven bedreigd. Vertaling bijvoorbeeld, of codering, het opschonen van afbeeldingen en audiobestanden, de redactie van brieven of nieuwsberichten enz. Ook auteurs, muzikanten, illustratoren en journalisten zouden zien hoe hun beroep verandert doordat artificiële intelligentie⁶ steeds meer wordt gebruikt. Zal AI het werk van creatieve professionals verlichten of afpakken?

De technologische vooruitgang werd toegejuicht omdat ze zorgde voor meer werkgelegenheid in de tertiaire sector. Uiteraard heeft AI nieuwe toonaangevende beroepen nodig om geprogrammeerd, getraind en gecorrigeerd te worden. Maar dat zal niet volstaan om de geschrapte werkgelegenheid in de tertiaire⁷ sector op te vangen. Een quataire sector is er niet⁸. En die hoeft niet per se uitgevonden te worden. Misschien zou dat de "niet-economische"⁹ sector kunnen zijn!

Wat we dankzij AI en andere technologieën aan tijd en geld besparen, kunnen we met elkaar delen. Dat lijkt veelbelovender voor de toekomst dan koste wat het kost werkgelegenheid te willen creëren. Want die obsessie om mensen aan het werk zetten, leidt tot de toename van *bullshit jobs*¹⁰, zoals David Graeber ze noemt.

Door die bullshit jobs komen 'dienstbare' functies terug (portier, maaltijdkoerier of dog walker), maar moeten kantoormedewerkers ook nutteloze taken uitvoeren. Bijvoorbeeld: de verwerking van resultaten van enquêtes zonder dat er iets mee gedaan wordt of

4 De wetenschap die zich bezighoudt met de besturing van biologische en mechanische systemen met behulp van terugkoppeling.

5 Klaus Schwab, *The Fourth Industrial Revolution*, 2016. Klaus Schwab is oprichter en directeur van het World Economic Forum in Davos. Volgens Rifkin maakt de vierde revolutie deel uit van de derde.

6 Zie onze analyse PVCB-Smart, 2023: [Artificiële intelligentie en oppervlakkige literatuur](#). Vertaald in het Nederlands in 2024.

7 "Rest ons nog te weten of we in de positieve logica blijven van de vervanging van werk door anderen, of in de logica van een brutalere instorting van hele sectoren en beroepen, in een context waarbij gevreesd wordt voor meer dan 15% minder werknemers op de Amerikaanse arbeidsmarkt tegen 2025 door AI." (Vrije vertaling) Alexandre Gefen, *Vivre avec ChatGPT*, éditions de l'Observatoire/Humensis, 2023, p. 111.

8 Dit gaat over Amerika. In België (en Europa) is er wel een quataire sector (non-profit en overheidsdiensten). Volgens gegevens van [Statbel](#) stond de sector in 2017 met 37% van de werkende personen op de tweede plaats qua werkgelegenheid. In het eerste kwartaal van 2024 [...] [nam de werkgelegenheid in de quataire sector \(overheidsdiensten\) met 1,2 % toe](#).

9 We komen er later nog op terug: de gewonnen tijd zou bestemd zijn voor de "vrije en volledige ontplooiing van elk individu" (Marx), zonder economische noodzaak en met collectieve zorg voor de "zaken van de stad" (Aristoteles) en de planeet, in plaats van ze aan professionals over te laten.

10 David Graeber, *Bullshit Jobs*, vertaald uit het Engels door Tracey Drost-Plegt, *Bullshit Jobs*, 2018.

schade herstellen die het gevolg is van incompetente oversten of slechte software.

Zo hebben mensen het geluk om een job te hebben. Want zonder job sta je nergens in de maatschappij. Ook al vinden ze soms dat hun bijdrage aan het algemeen welzijn maar oppervlakkig is.

Technische uitvindingen zijn niet bedoeld om werkgelegenheid te creëren, maar om het werk en de bijhorende taken lichter te maken voor de mens. Als dat in de praktijk niet lukt, komt dat omdat ze in handen zijn van degenen die werk geven en het niet uitvoeren. Daardoor komen werknemers uiteindelijk in de kou te staan. In eerste instantie vechten ze tegen de technologische vooruitgang, zoals het luddisme bijvoorbeeld deed met radicale acties¹¹. Vervolgens gaan sommigen van hen mee met de vooruitgang en strijden ze voor rechten buiten het werk, gefinancierd door de winsten van de automatisering: betaalde vakantie, gezondheidsverzekering,

opleidingen en levenslang leren zodat iedereen de machines kan overtreffen, werkloosheidsverzekering ... Maar dan neemt de technologische versnelling weer de overhand en wordt de sociale en culturele vooruitgang tenietgedaan. En dus moet de strijd herbeginnen met dezelfde spanning tussen aanhalen en afremmen.

bron: Unsplash [Museums Victoria](#)

WIE ZIJN ANGSTEN BEGRIJPT, IS WEERBAARDER

In de Oudheid al vreesde Plato dat de mens zich verliest in zijn interacties met zijn eigen uitvindingen. Zo zou volgens hem het algemene gebruik van het schrift "vergetelheid brengen in de geest van hen die er gebruik van zullen maken, omdat zij dan hun geheugen niet meer oefenen"¹² en

zal het niet langer nodig zijn om zelf kennis te vergaren, aangezien die kennis in boeken te vinden zal zijn.

De boekdrukkunst zorgde duidelijk voor een bredere toegang tot kennis en werkte nieuwe cognitieve capaciteiten in de hand.

¹¹ De luddieten waren Engelse ambachtslieden in de 19e eeuw die zich tegen de ontwikkeling van fabrieken verzetten door machines te vernielen.

¹² Plato, *Phaidros*, vertaald uit het Oud-Grieks door de School voor Filosofie, Amsterdam. Stichting Ars Floreat, 2010.

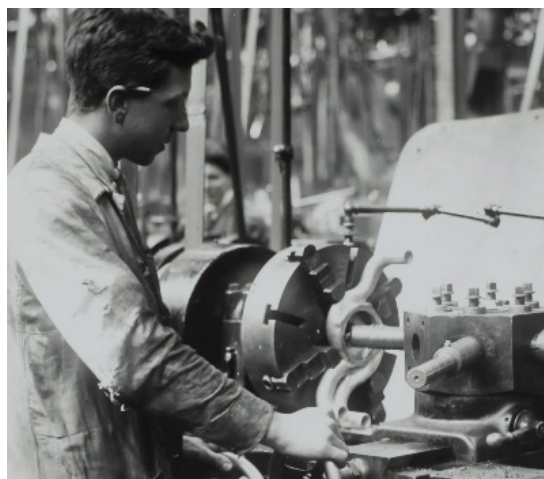
Toch betreuren hedendaagse critici van technologie het dat tools en artificiële intelligentie ons werk vergemakkelijken en tijd besparen, maar ons ook afhankelijk maken en ervoor zorgen dat we bepaalde handelingen afleren. Daar getuigt de petitie van die op september 2023 werd gelanceerd door het Franse collectief 'En chair et en os', tegen het gebruik van AI voor (literaire) vertalingen: Volgens hen lijkt het op vooruitgang, maar is het dat niet omdat er in realiteit immens veel verloren gaat op het vlak van knowhow, cognitieve en intellectuele vaardigheden¹³.

Het manifest hekelt ook de neiging tot conformisme en standaardisering van teksten die door machines worden gemaakt. Een punt van kritiek dat al in een eerdere analyse over AI naar voren kwam¹⁴. Laten we echter niet zo conservatief zijn als Plato als het gaat om kennis en vaardigheden. De mens heeft zijn intelligentie en capaciteiten altijd ontwikkeld dankzij de tools die hij heeft uitgevonden. De feministische, anarchistische filosoof Catherine Malabou heeft de werking van de hersenen nauwkeurig bestudeerd.

Volgens haar is het mechanisme van interactie altijd hetzelfde gebleven sinds de oudheid. *"Ons brein kan enkel functioneren door zich naar buiten te richten, door zijn systeem uit te breiden met prothesen [...], tot het punt dat het onmogelijk is om, in de hersenontwikkeling van de mens sinds de prehistorie, een onderscheid te maken tussen natuur en techniek. Een brein dat niet uitgebreid wordt door kunstmatige middelen zou een dood brein zijn."*¹⁵ De voorwaarde is wel dat zoveel mogelijk mensen kunnen begrijpen wat de

technologie mogelijk maakt, ze kunnen gebruiken zonder ze te ondergaan en na te denken over wat ze biedt. Zo was het door de uitvinding van de boekdrukkunst en de emancipatorische democratisering van kennis nodig dat iedereen zou leren lezen. Enkele eeuwen na de encyclopedie van Diderot en Alembert heeft Wikipedia de toegang tot en de productie van kennis nog meer gedemocratiseerd door de participatieve of collaboratieve cultuur van het internet, die zich gelijktijdig met de militaire en commerciële ontwikkelingen ervan heeft verspreid.

Zou AI op zijn beurt veel mensen in staat stellen om zich bepaalde kennis opnieuw eigen te maken? Chat GPT of Google Translate hebben bijvoorbeeld een empowerend effect op mensen die niet vertrouwd zijn met schrijven of vreemde talen. En dat terwijl Open AI of Google niet per se een emancipatorisch doel nastreven.

bron: Unsplash [Museums Victoria](#)

¹³ <https://enchairetenos.org/>

¹⁴ [Artificiële intelligentie en oppervlakkige literatuur](#), analyse PVCB-Smart, 2023. Vertaald in het Nederlands in 2024.

¹⁵ Catherine Malabou, gesprek met Ariel Kyrrou, 'Questionner "l'intelligence" des machines', in *Multitudes*, nr. 78: "Cultivons nos intelligences artificielles", voorjaar 2020, p. 137. Vrije vertaling

Het is dus belangrijk om AI te leren gebruiken en samen na te denken over hoe het werkt. Zo worden de hersenen gestimuleerd en leidt ze niet tot de 'verdomming van de geest' die kan worden veroorzaakt of zelfs beoogd door massatechnologie, digitaal consumentisme en 'industriële populisme', zoals Bernard Stiegler het uitdrukt¹⁶. Het onderwijs, de vernieuwing van leerprogramma's en -methodes – die niet meer in lijn liggen met

de moderne wereld en de leerlingen van vandaag – spelen daarin een beslissende rol. Levenslang leren en andere manieren van collectieve emancipatie zijn ook des te belangrijker.

Volgens Bernard Stiegler is het essentieel dat we ons de artificiële intelligentie eigen maken en ze cultiveren, om de invloed ervan te kunnen 'begrijpen' en 'verhelpen'.

TE VEEL VOOR ÉÉN MENS

Het blijkt een immense uitdaging te zijn. Ten eerste vanwege de complexiteit die AI heeft bereikt en de enorme gevolgen daarvan. Ze kan niet langer ontrafeld en gemanipuleerd worden door één individu, zelfs niet door Elon Musk. De uitdaging bestaat erin om kennis en knowhow te delen en op grote schaal een beroep te doen op collectieve intelligentie, gemeenschappelijke en aanvullende praktijken¹⁷.

Ironisch genoeg zou AI ons kunnen helpen om meer te leren over technologische infrastructuur en de complexiteit ervan te analyseren. Digitale middelen bevorderen samenwerking op afstand en op grote schaal. De technologieën van de vierde industriële revolutie die ons vervreemden, maken het dus ironisch genoeg makkelijker dan ooit om kennis en gebruiken met elkaar te delen.

Een andere moeilijkheid ligt in de snelheid waarmee technologieën zich ontwikkelen en het tempo dat ze ons opleggen. De Duitse socioloog Hartmut Rosa toonde in *Social Acceleration*¹⁸ duidelijk aan dat hoe meer technische middelen ons in staat stellen om sneller te gaan, hoe meer haast we hebben. Door dat razende tempo hebben we geen tijd om ons de technologieën eigen te maken, noch om na te denken over wat er met ons gebeurt, of een beeld te vormen van de toekomst die we willen en daarover te discussiëren. We moeten dus niet alleen de controle terugnemen over onze uitvindingen, maar ook over onze tijd. Ook daar kan een ander maatschappelijk gebruik van de technologieën ons helpen.

16 **Bernard Stiegler**, *Réenchanter le monde : la valeur esprit contre le populisme industriel*, Flammarion, 2006.

17 Dit uitgangspunt is het onderwerp van het colloquium en boek ter ere van Bernard Stiegler, *Prendre soin de l'informatique et des générations* (FYP éditions, 2021), dat ik net heb ontdekt en zal lezen met het oog op toekomstige analyses over dit onderwerp.

18 **Hartmut Rosa**, *Social Acceleration. A New Theory of Modernity*. De onderzoeker sluit zich aan bij het werk en de kritische theorie die ontwikkeld is door de Frankfurtse school met Max Horkheimer, Theodor Adorno en Herbert Marcuse.

De grootste en schijnbaar minst overkomelijke moeilijkheid bij de collectieve toe-eigening van AI ligt bij de toe-eigening door particulieren. De wereld van AI wordt momenteel gedomineerd door militaire holdings en commerciële consortia die meer controle willen krijgen en zoveel mogelijk winst willen maken, waaronder ook enkele miljardairs die de middelen hebben om hun fantasieën waar te maken. De productie en commercialisering van AI zijn onderhevig aan kwesties als eigendom, concurrentie, monopolie en fusies tussen grote concerns. **Nochtans kan AI als een gemeenschappelijk goed worden beschouwd.**

We hebben effectief te maken met een hulpbron die zo een enorme hoeveelheid gegevens deelt dat ze niet toe-eigenbaar zouden mogen zijn. Ze levert kennis op die niet-rivaliserend zou moeten zijn. Met andere woorden, het gebruik van die kennis betekent niet dat anderen ze niet meer kunnen gebruiken en dat ze vermindert, maar dat ze juist verrijkt wordt¹⁹.

De kapitalistische productiewijze van AI vereist gigantische investeringen. Dat impliceert een buitensporig verbruik van rekenkracht, en dus van energie, om de modellen te trainen, en maakt gebruik van een nieuwe werkende klasse om gegevens

op te schonen en resultaten te corrigeren²⁰. Terwijl het gemeenschappelijke perspectief zich zou richten op het behoud van hulpbronnen en arbeidsomstandigheden, zou de ontwikkeling van open source AI resulteren in kleinere, goedkopere en minder energievervlindende modellen. Als AI op een democratische, collectieve manier ontworpen en geproduceerd zou worden, zou ze kunnen bijdragen tot een beperkte ecologische impact en meer welzijn, vrijheid, kennis en creativiteit voor zo veel mogelijk mensen.

bron: Unsplash [Randa marzouk](#)

19 **Pierre Dardot** et **Christian Laval**, *Commun. Essai sur la révolution au XXIe siècle*, La Découverte, 2015 (2014).

20 **Nick Srdićek**, "[On peut imaginer un agenda radical en matière de nouvelles technologies](#)", interview met Maud Barret Bertelloni voor *Le vent se lève*, 1 december 2023.

WE MOETEN ONS HAASTEN OM DE TIJD TERUG TE WINNEN

Dat is het streefdoel van de accelerationistische beweging die sinds 2013 aangevoerd wordt door Nick Srniček en Alex Williams, toen nog jonge onderzoekers aan de London School of Economics. In hun *Accelerationistisch Manifest* roepen ze op om niet bang te zijn van technologieën, maar ze zich opnieuw eigen te maken, en de dynamiek van de moderniteit eerder te versnellen dan af te remmen: *"De voordelen ervan mochten niet ongedaan worden gemaakt, maar moesten worden versneld ('geaccelereerd') voorbij de beperkingen van de kapitalistische waardevorm"*²¹.

In tegenstelling tot wat vaak wordt gedacht, versnellen kapitalisme en neoliberalisme de technologische ontwikkeling niet, maar sturen ze die juist in de richting van *"onnodig beperkte doelen"*, waardoor ze ze vertragen en het potentieel ervan beperken. Ze stimuleren uitvindingen en samenwerking niet, maar nemen er beslag op²². *"De accelerationisten willen de latente productiekrachten vrijmaken"* en *"de bestaande infrastructuur heroriënteren naar gemeenschappelijke doelen"*.

Die nieuwe denkstroming is een modern verlengde van de analyses en standpunten van Karl Marx. Enerzijds toonde hij immers aan dat machines in het kapitalisme geen hulpmiddel zijn om de taken van een arbeider te vereenvoudigen, maar een productiemiddel (vast kapitaal) die de arbeider ervan weerhouden zijn werk te beheersen, zijn werkkraft onderwaarderen en hem uiteindelijk overbodig maken. *"Vandaar de strijd van de arbeiders tegen de machines."* Door anderzijds het aandeel van levend werk te verminderen, zaagt het kapitaal de tak af waarop het zit, want het is op basis van dit werk dat het meerwaarde kan afpersen en met zijn loon de geproduceerde goederen kan kopen²³.

"Hoe meer deze tegenstelling zich ontwikkelt, des te meer blijkt dat de groei van de productiekrachten niet langer gebonden is aan de toe-eigening van andermans meearbeid, maar dat de werkende massa zelf zich haar meearbeid moet toe-eigenen. Eens dat zij dat gedaan hebben – en beschikbare tijd daardoor niet langer een antithetisch bestaan heeft – dan zal enerzijds de

21 Nick Srniček en Alex Williams, *"Accelerationistisch manifest"*, 2013.

22 Zie ook Antonella Corsani die uitnodigt om *"de geschiedenis van het kapitalisme te herzien als een geschiedenis van de vormen waarin de krachten werden gekanaliseerd van inventiviteit en samenwerking, die vrijkwamen door de democratisering van kennis die aan de oude aristocratieën was ontworsteld"*. Vrije vertaling. (*Chemins de la liberté. Le travail entre hétéronomie et autonomie*, éd. du Croquant, 2020, p. 67). Zie ook onze recensie van het werk: *Dans la fragilisation du salariat, les germes d'un futur émancipateur?*, analyse PVCB Smart, 2022.

23 Marx had het al gehad over wat Graeber *bullshit jobs* zou noemen: *"Daarom vermindert ze de arbeidstijd noodzakelijkerwijze om de overvloedigheid te doen toenemen; daarom stelt ze het overvloedige in groeiende mate als een noodzakelijke voorwaarde – een kwestie van leven of dood."* (Karl Marx, *"Fragment over de machines"*, fragment uit de *Grundrisse* (Geschreven in 1857-1858), Marxistisch Internet Archief (marxists.org), vertaald in het Nederlands door Adrien Verlee.

noodzakelijke arbeidstijd afgemeten worden aan de behoeften van het maatschappelijk individu, en anderzijds zal de ontwikkeling van de maatschappelijke productiekracht zo snel toenemen dat, hoewel de productie nu berekend is op de voorspoed voor allen, de beschikbare tijd voor iedereen zal toenemen.

Omdat echte voorspoed de ontwikkelde productiekracht van alle individuen is. De maatstaf van rijkdom is dan niet langer, op geen enkele wijze de arbeidstijd, maar meer de beschikbare tijd.”²⁴

We zouden AI kunnen omarmen als een kans om meer beschikbare tijd te creëren en die beschikbare tijd als maatstaf voor onze waarde te gebruiken. Het is een extra uitnodiging om anders te kijken naar onze relatie tot werk en ons verloningssysteem (het ene kan niet zonder het andere). We merken elke dag immers hoezeer ze een bron van leed en ongelijkheid zijn.

Het is namelijk net zo goed de verdeling van werk en rijkdom als de technologische ontwikkeling waarover wij – een collectief en democratisch wij – de controle moeten (terug)nemen. Tegenwoordig kan wat geld of goederen oplevert steeds vaker door een machine worden gedaan waarvoor geen loon moet worden betaald. Achter de machine zullen altijd een mensenbrein en -handen zitten om ze te maken en te onderhouden. Maar het aandeel van dat werk zal blijven afnemen en zal er baat bij hebben om meer te worden ge collectiviseerd, net als de investeringen en de technologische keuzes. Aan de andere kant is het unieke van wat eigen is aan de mens²⁵

– en nooit door artificiële intelligentie kan worden gerealiseerd – onbetaalbaar en niet kwantificeerbaar. Is het dan niet verkeerd om er geld mee te verdienen²⁶?

Vanuit een accelerationistisch en postkapitalistisch oogpunt zou je een onderscheid kunnen maken tussen wat de specificiteit en waarde van een persoon uitmaakt en wat inkomsten genereert door een radicale en collectieve vermindering van de arbeidstijd, met een loonsverhoging of door een systeem van gelijkwaardig bestaansinkomen dat voldoende is voor de vrije ontplooiing van individuen en hun deelname aan de heruitvinding van collectieven. Elk van deze pistes kan worden gefinancierd door de winsten te delen die de techniek genereert in plaats van ze bij de aandeelhouders te concentreren.

Het gaat erom verder te kijken dan werk en de focus te leggen op een duurzame toekomst voor iedereen op een gerespecteerde, gedeelde planeet. Werk niet langer centraal stellen in processen van socialisatie, erkenning en waardering.

Er zijn veel andere manieren om bijeen te komen, te onthullen wie we zijn en waardering te krijgen van anderen en de maatschappij. De jongere generaties hebben al de neiging om hun leven niet meer rond werk te laten draaien. Ze kiezen voor jobs (of andere bronnen van inkomsten) die geen afbreuk doen aan de plaats en waarde die ze toekennen aan familie, vriendschap, creativiteit, reizen en vrije tijd, de renovatie van hun woning, activisme, de uitvinding van andere levenswijzen enz.

24 Ibidem.

25 En waarvan de definitie verfijnd wordt naarmate de technologische ontwikkeling zijn grenzen verlegt (zie onze analyse [Artificiële intelligentie en oppervlakkige literatuur](#)).

26 Meer specifiek doet deze moeilijkheid zich al voor bij de kwestie van auteursrechten, die nog wordt versterkt door artificiële intelligentie. Hoe bepaal je hoeveel van een tekst eigen is aan de auteur en wat er uit het collectieve erfgoed van eerdere teksten geput werd? Zie Carmelo Virone, [Droits d’auteurs et bien commun](#), analyse PVCB Smart, 2021.

WANHOOP NIET EN GEEF NIET OP

Het idee dat machines de mens zullen bevrijden van ondankbare en repetitieve taken is niet nieuw. Na Marx maakte zijn schoonzoon Paul Lafargue het begrip populair met zijn beroemde *Recht op luiheid* en al in de oudheid overwoog de filosoof Aristoteles het om een einde te maken aan de slavernij²⁷.

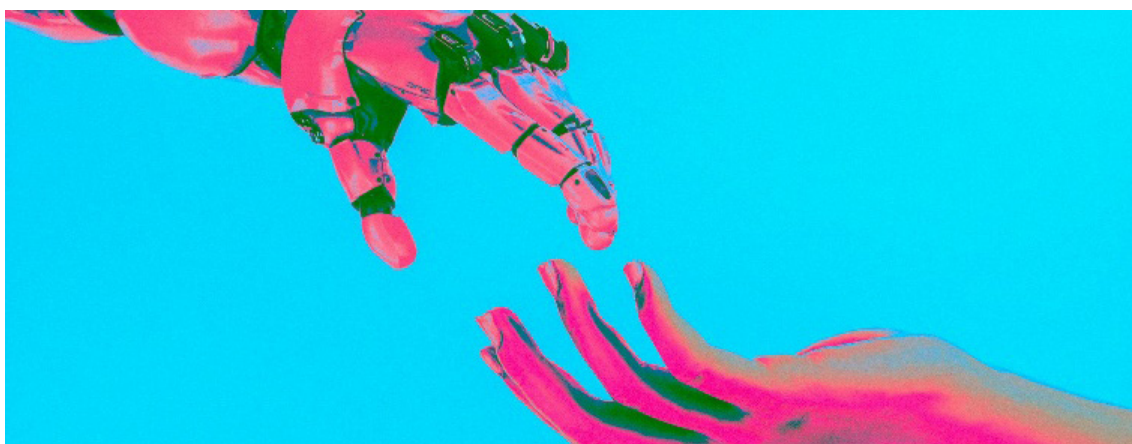
De sociale revolutie heeft weliswaar niet plaatsgevonden en de geschiedenis van de automatisering nodigt niet uit tot optimisme. Toch is het nu meer dan ooit tijd om de radicale economische, politieke, sociale en culturele verandering door te voeren die de vierde technologische revolutie vereist²⁸. Na de eerste twee revoluties profiteerde de sociale beweging van de productiviteitswinsten en de technische vooruitgang om meer beschikbare tijd en betere omstandigheden voor de gezondheid en levenskwaliteit te verkrijgen. Wel, nu gaat het erom steeds meer beschikbare tijd te veroveren en omstandigheden te creëren die de planeet en de geestelijke gezondheid respecteren.

Het is ingewikkeld, zoveel is zeker. En we zijn er nog niet. Maar als we weigeren om die technologieën te gebruiken en ze in de handen laten van kapitalistische magnaten die ze overal opleggen, verliezen we sowieso. Félix Guattari constateerde al in 1989 *"een onomkeerbare situatie die in de eerste plaats moet worden bijgestuurd. In zekere zin moeten we toegeven dat we met deze situatie moeten leren leven. Maar dat impliceert een herziening van de doelstellingen en methoden van de hele sociale beweging in de huidige omstandigheden"*²⁹. Dat impliceert ook een omkering van de machtsverhoudingen of de hegemonie die al drie eeuwen lang heerst en dus een vorm van machtsovername, door de accelerationisten.

Mathieu Bietlot, april 2024

Vertaling en adaptatie:

Sara Musch, januari 2026

bron: Unsplash [Cash Macanaya](#)

27 "Als elk instrument zijn eigen werk zou kunnen doen, hetzij door een bevel, hetzij door intelligente anticipatie, zoals de beelden van Daedalus of de driepoten van Hephaistos, die volgens de fabel door de goden zelf in de vergadering van de goden werden gebracht, als ook de weefschieters zelfstandig zouden weven, zouden architecten geen arbeiders meer nodig hebben, noch meesterslaven." (Vrije vertaling - Aristoteles, *Politica*, boek I, hoofdstuk 4.

28 Zie ook Bernard Stiegler, *La Société automatique*. 1. L'avenir du travail, Fayard, 2015.

29 Félix Guattari, *Les Trois écologies*, éditions Lignes, 2023 (1989), pp. 18, 28.

BRONNEN

Anne ALOMBERT, Victor CHAIX, Maël MONTÉVIL, Vincent PUIG, *Prendre soin de l'informatique et des générations*, FYP éditions, 2021

ARISTOTELES, *Politica*

Jean-Michel BESNIER, *Demain les posthumains. Le futur a-t-il encore besoin de nous?*, Librairie Arthème Fayard ("Pluriel"), 2012 (2009)

Mathieu BIETLOT, [Artificiële intelligentie en oppervlakkige literatuur](#). Analyse PVCB-Smart, 2023. Vertaald in het Nederlands in 2024.

Antonella CORSANI, *Chemins de la liberté. Le travail entre hétéronomie et autonomie*, éditions du Croquant, 2020

Lambros COULOUBARITSIS, *La philosophie face à la question de la complexité*, éditions Ousia, 2014

Pierre DARDOT & Christian LAVAL, *Commun. Essai sur la révolution au XXIe siècle*, La Découverte, 2015 (2014).

David GRAEBER, *Bullshit Jobs*, vertaald uit het Engels door Tracey Drost-Plegt, Bullshit jobs, 2019

Félix GUATTARI, *Les Trois écologies*, éditions Lignes, 2023 (1989)

Alexandre GEFEN, *Vivre avec ChatGPT*, éditions de l'Observatoire/Humensis, 2023

Paul LAFARGUE, *Le droit à la paresse*, Librairie Arthème Fayard (Mille et une nuits), 2000 (1880)

Catherine MALABOU, *Métamorphoses de l'intelligence. Que faire de leur cerveau bleu?* P.U.F., 2017 [Videopresentatie door de schrijfster](#)

Karl MARX, "[Fragment over de machines](#)", fragment uit de Grundrisse (*Geschreven 1857-1858*), Marxistisch Internet Archief (marxists.org), vertaald in het Nederlands door Adrien Verlee.

Multitudes, n°78: "Cultivons nos intelligences artificielles", voorjaar 2020

PLATO, *Phaidros*, vertaald uit het Oud-Grieks door de School voor Filosofie, Amsterdam. Stichting Ars Floreat, 2010.

Jeremy RIFKIN, *The End of Work*, 1995

Jeremy RIFKIN, *La nouvelle société du coût marginal zéro*, traduit de l'américain par F. et P. Chemla, Les Liens qui Libèrent, 2014

Hartmut ROSA, *Social Acceleration. A New Theory of Modernity*, 2013

Klaus SCHWAB, *The Fourth Industrial Revolution*, 2016

Nick SRNIČEK en Alex WILLIAMS, *Accelerationistisch manifest*, 2013.

Nick SRNIČEK en Alex WILLIAMS, *Inventing the future*, 2015

Nick Sрниček, "[On peut imaginer un agenda radical en matière de nouvelles technologies](#)", interview met Maud Barret Bertelloni voor Le vent se lève, 1 december 2023.

Bernard STIEGLER, *Réenchanter le monde: la valeur esprit contre le populisme industriel*, Flammarion, 2006

Websites

<https://statbel.fgov.be/nl/nieuws/werkgelegenheid-vooral-de-dienstensector>

Bernard STIEGLER, *La Société automatique. 1. L'avenir du travail*, Fayard, 2015

Carmelo Virone, [Droits d'auteurs et bien commun](#), analyse PVCB Smart, 2021

https://eures.europa.eu/living-and-working/labour-market-information/labour-market-information-belgium_nl